

РОЗКОЛОТЕ СУСПІЛЬСТВО: ПРОПОЗИЦІЇ ДО ОПЕРАЦІОНАЛІЗАЦІЇ ТЕРМІНА

Попков Д. О.,

аспірант кафедри політології

Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

Аналізуються визначення дестабілізації гетерогенного суспільства у науковій літературі. За допомогою звернення до суміжних та синонімічних наукових визначень та побудови динамічної схеми з'ясовується атрибут суспільства у стані розколу. Обґрунтовується критерій застосування терміна в контексті загрози цілісності політичної організації суспільства. Пропонується розмежування змісту стадії «суспільного розколу» зі структурною характеристикою суспільства як неоднорідної системи та стадією «суспільного розділу».

Анализируются определения дестабилизации гетерогенного общества в научной литературе. Посредством обращения к смежным и синонимическим научным определениям и построения динамической схемы определяется атрибут общества в состоянии раскола. Обосновывается критерий применения термина в контексте угрозы целостности политической организации общества. Предлагается разграничения содержания стадии «общественного раскола» со структурной характеристикой общества как неоднородной системы и стадией «общественного разделения».

The article analyzes a definition of the destabilization of a heterogeneous society in the scientific literature. Through the reference to the adjacent and synonymous scientific definitions and the construction of a dynamic scheme, the attribute of society in a state of split is determined. The criterion for the application of the term in the context of a threat to the integrity of the political organization of society is substantiated. It is proposed to differentiate the content of the stage of "social split" with the structural characteristic of society as a heterogeneous system and the stage of "social division".

Ключові слова: гетерогенне суспільство, фрагментація, ідентичність, суспільний сегмент, розпад держави.

Постановка проблеми. Проблематика стабільності (або більш прагматично – стабілізації/дестабілізації) держав як політико-соціальних систем та історичних феноменів природно постійно привертатиме увагу як теоретиків (дослідників та «інтерпретаторів» закономірностей життєвих циклів політій), так і практиків («споживачів/користувачів» таких інтерпретацій: політтехнологів, політиків та державних діячів). Фундамент цієї тези ґрунтується не лише на рефлексіях довкола механізмів самозбереження і підтримки функціональної здатності будь-якої системи як умов її існування в перебігу політичної боротьби за владу всередині держави, але й на об'єктивних тенденціях (глобалізація, масові міграції, «ренесанс» ідентичностей тощо), наслідком розгортання яких є постійний та комплексний «тиск» на державу шляхом ревізії обсягів її суверенітету.

Сама по собі потреба в дослідженнях політичних феноменів та закономірностей в означеній сфері, як і будь-яке завдання, що має науковий вимір, вимагає попередньої операціоналізації категорій, від належного та єдиного усвідомлення значення яких залежить подальша наукова (в контексті прийнятності до порівнянь та розмежувань з іншими/суміжними явищами) та практична цінність (використання в прогнозуванні та плануванні політичної діяльності) теоретичних побудов.

Певним наслідком «транзитологічного» впливу «демократизації Третьої хвилі», який відчувається в політологічній науці не тільки України, але й усього пострадянського простору, окрім надмірної зацікавленості в запозиченні та імплементації на місцевому культурно-історичному ґрунті західних концепцій побудови соціальної системи як аксіоматично універсальних, є використання термінологічного апарату таких концепцій без належного з'ясування контекстуального змісту (що посилюється і проблемою адекватного перекладу) або не завжди виправдане збільшення синонімічного ряду семантично споріднених дефініцій. З одного боку, послідовне розширення наукового дискурсу довкола певного явища через з'ясування нових взаємозв'язків з іншими феноменами та відкриття нових закономірностей у таких відносинах є зовнішнім показником наукового інтересу (актуальності проблематики) та свідченням накопичення знань, але, з іншого боку, «волютаризм» у засто-

суванні одного і того ж терміна в різних контекстах поряд із міждисциплінарним збагаченням несе ризики «розмивання» меж дослідження та виклики для здійснення адекватної систематизації знань. Це «вимір проблематики без темпорального складника» – конкуренція смислів категорій у сучасності.

Існує також і проблема «хронологічної» зміни усвідомлюваної семантичної наповненості політико-соціальних дефініцій, які сучасники використовують до певного історичного контексту, який (як гіпертекст) імпліцитно присутній у використовуваних дефініціях.

Аналіз досліджень та публікацій довкола проблеми, якій присвячується стаття. До історіографії питання, винесеного в назву статті, безпосередньо або у взаємозв'язку інших досліджуваних проблем можна віднести наукові пошуки і праці таких відомих та загальноновизнаних учених, як Ст. Роккан та С. Ліпсетом, теорія суспільних розмежувань яких, незважаючи на вплив піввікового періоду з моменту появи, привертає увагу чималої кількості дослідників (А. Рьоммеле, А. Пшеворський, Р. Хербут, А. Кнутсен, Д.-Л. Сейле). У межах концепцій «розподіленого правління» особливо виокремлюються прізвища таких яскравих компаративістів, як А. Лейпхарт та Д. Горовіц. На змістовну наповненість дискурсу довкола досліджуваної категорії впливають також і концепти цивілізаційних розламів за О. Шпенглером, А. Тойнбі та С. Хантінгтоном. Така послідовність наведення теорій є не випадковою – вона співвідноситься з масштабами досліджуваних ученими політико-історичних феноменів – партіома, політична система в цілому та цивілізація відповідно.

Очевидна неспівмірність таких об'єктів між собою (кожна попередня категорія є лише складником наступної) зумовлює потребу в окресленні меж адекватного масштабу використання категорії, якою автор визначає державу в телеологічному аспекті сецесійних загроз. І хоча вказане застереження акцентує увагу на наукових дебатах довкола консоналізму А. Лейпхарта та теорії етнополітичного конфлікту Д. Горовіца, висловлені нами міркування відносно концептуальних корегувань для подолання дискурсом власного самообмеження концепції розколів електорально-партійною сферою [1] зумовлюють можливість «задіяння» для цілей операціоналізації категорії «розколоте суспільство» і теорію соціальних розмежувань Ліпсета-Роккана.

Метою статті є обґрунтування адекватності у запропонованому нами динамічному підході до з'ясування перетворення ліній суспільного розмежування у загрози цілісності держави [2], що характеризується послідовністю стадій дезінтеграції цілісності політиї, застосування терміна «суспільний розкол», як стадії, що слідує за розділенням суспільства і передуює його розпаду. Це зумовлює необхідність надання не тільки змістовного визначення дефініції в окресленій телеологічній площині (сецесійні ризики державності), але й локалізації/зважування/відокремлення у порівнянні із суміжними стадіями.

Виклад основного матеріалу. Проведемо межу між розглядуваним феноменом і «розпадом» як із мотивів очікуваної простоти, так і з огляду на вищевизначений цільовий критерій дослідження. Так, щодо застосування терміна «розпад» суспільства/політиї як стадії, що слідує за досліджуваною, особливих проблем уніфікованого розуміння, на наш погляд, не виникає. Так, в історії та політології усталеним є підхід визначення дезінтеграції державного утворення як його розпад – від Римської Імперії та Золотої Орди до сучасних прикладів Югославії, Чехословаччини та СРСР, що в усіх випадках розуміється у значенні «переставати бути одним цілим» як протилежності консолідації/інтеграції/універсалізації. Звертаючись до методу міждисциплінарної аналогії, наголошуємо, що в аспекті холізму розпад політиї охоплює та співвідноситься з такими категоріями юриспруденції, як ліквідація, поділ та виділ юридичної особи. Дійсно, сецесія більш подібна саме до останньої юридичної категорії, але з точки зору утворення нової політичної реальності, незважаючи на збереження назви та більшої території, держава вже не виконує своїх функцій від імені всього суспільства колишньої «великої політиї» на відокремленій частині, яка набуває певного рівня «власної» суб'єктності без відповідного/пропорційного правонаступництва. Не дивлячись на те, що статусність та спроможність (як юридичні та фактичні складники міжнародної суб'єктності/суверенітету) нового державного чи квазідержавного утворення в межах повсталого регіону залежать від цілої низки як внутрішніх, так і зовнішніх чинників, що впродовж тривалого часу за своїм сукупним рівнем навряд чи досягне параметрів, співмірних із «материнською» політією чи навіть із її легітимною «рештою», той факт, що така «решта» об'єктивно зменшилась і не збігається/ не тотожна за всіма параметрами свого буття «досецесійному» стану, дозволяють констатувати розпад як «якісне» явище. Конкретне коло «повсталих» регіонів, населення та розмір відокремлюваної/неконтрольованої центром території хоча і є маркерами глибини кризи державності, проте є лише її «кількісними» показниками.

Запропонована визначеність довкола історично останньої стадії існування держави переносить проблематику наукової розвідки цього дослідження в площину обґрунтованості розмежування як різних стадій «розділу суспільства» і «суспільного розколу» та більшої прийнятності до застосування у порівнянні з іншими синонімічними категоріями, що зустрічаються у політологічній літературі.

Вперше термін «розділене суспільство» був використаний Е. Нордлінгером в книзі «Регулювання конфліктів у розділених суспільствах» (1972). Не дивлячись на таку назву, автор у самому

початку своєї праці зауважує, що її темою є не управління конфліктами в розділених суспільствах загалом, а регулювання таких конфліктів саме в глибоко розділених суспільствах із відкритими (авторитарними) режимами, та підкреслює свою зацікавленість до випадків «тяжких наслідків» політичного конфлікту [3, р. 6–7].

Визначення глибоко розділених суспільств у Я. Лустика не концентрується на конфліктах із «тяжкими наслідками». Дослідник указує, що в такому суспільстві «аскриптивні зв'язки генерують антагоністичну сегментацію, ґрунтовану на політично виразних кінцевих ідентичностях, підтримувану впродовж істотного проміжку часу і по широкому колу питань» [4, р. 325]. Учений уважає, що ця та інші дефініції («багатоскладове», «вертикально сегментоване», «комунально розділене суспільство») можуть використовуватися як синоніми, однак, як зазначає І. Кудряшова, його акцент на аскриптивних зв'язках як джерелі сегментарних протиріч звучує поняття багатоскладовості Лейпхарта [5, с. 18–19].

Багатоскладове суспільство визначалося А. Лейпхартом за ознакою наявності «сегментарних розмежувань», що «можуть мати релігійну, ідеологічну, мовну, культурну, расову або етнічну природу», що зумовлюють наявність тенденції в організації групових акторів по лініях, що повторюють такі контури меж у суспільстві [6, с. 38]. Погоджуючись із наведеним вище зауваженням І. Кудряшової в контексті власних міркувань довкола саме примордіальної природи тих ліній розмежування, які загрожують стабільності не в контексті збереження режиму чи співвідношення владних статусів різних груп впливу, а лише у світлі сецесійних загроз, наполягаємо на некоректності за таким цільовим критерієм використання терміна «багатоскладове/плюральне суспільство» для визначення стану суспільного розколу. Констатація «багатоскладовості» у цьому разі співвідноситься та є синонімічно еквівалентним використовуваним нами «неоднорідність/гетерогенності», що відноситься до будь-якого суспільства [7], а отже, не може виступати належним критерієм «вимірювання» через імпліцитну відсутність динаміки/змінюваності¹.

Крім того, некоректність цільового застосування терміна «багатоскладове суспільство» посилюється використанням в російсько- та україномовній науковій літературі транслітерованого англійського еквіваленту «plural society» – «плюральне суспільство», який семантично асоціюється з політичним плюралізмом як ознакою ліберальної демократії. Наразі універсалістський підхід, а в нашому випадку – консолідуючий/інтегративний – вимагає політичного плюралізму як умови врахування різних точок зору довкола визначення «суспільного блага», що опосередковується «громадянським» голосуванням вільних і рівних членів неоднорідного суспільства за різні політичні партії/програми. Вочевидь, що у такому разі політичний плюралізм відіграє саме інтегруючу роль, адже утворює з різних за своєю ідентичністю акторів політичну націю. Опозицією консолідуючого універсалізму виступає не плюралізм, а партикуляризм як підхід до осмислення політики членами специфічних сегментів соціуму, що полягає «в більшій мірі ідентифікації себе з певною групою, аніж державою в цілому» [8, р. 803] і відтворення відповідних політичних практик².

Х. Лернер, пояснюючи використання «глибоко розділене суспільство», прив'язує його, як і Нордлінгер, до «інтенсивних і комплексних» соціентальних конфліктів, але відокремлює від демократичних систем. Дослідниця стверджує, що «шаблони політичної поведінки в пост конфліктних розділених суспільствах відрізняються від тих, що передбачаються в розділених, але стабільних демократіях, де сильне відчуття громадського зв'язку підкріплює між групову довіру». Для глибоко розділених товариств притаманні конфлікти між групами, що мають конкуруюче уявлення про свою державу; сам конфлікт виражений у зіткненні соціентальних норм і цінностей, зокрема тих, що стосуються національної або релігійної ідентичності [9, р. 30–31]. Схожі міркування можна знайти і в російського автора П. Панов, який особливо підкреслює «примордіалізацію» будь-яких відокремлювальних ознак груп у таких суспільствах [12].

Наступний використовуваний у політологічній літературі термін для описування досліджуваного феномена – «фрагментоване суспільство» – асоціюється з роботами Дж. Бінгема Пауелла, який зауважував, що «у фрагментованому суспільстві політичні розмежування відбуваються по тих лініях, які розділяють соціальні класи, другорядні асоціації, основні релігійні та етнічні групи. Лише деякі індивіди дотримуються тих ідентичностей, які перебивають такі лінії розмежування» [13, р. 1]. Можна побачити, що запропоноване визначення за своєю сутністю збігається з лейпхартівською дефініцією

¹ Мається на увазі, що висновок про ступінь багатоскладовості того чи іншого суспільства є наслідком суб'єктивно обраних конкретним дослідником за кількістю і суттю критеріїв відокремлення (вік, стать, рівень доходів, освіта, підтримувана ідеологія, місце проживання, мова, конфесійність тощо), кожен з яких може мати значення у політиці (зокрема, при формулюванні електоральних стратегій чи партійних проєктів). Конкретних набір критеріїв розмежування в такому випадку відносно одного і того ж моменту часу може визначати більшу чи меншу фрагментованість того самого суспільства, але це суб'єктивне визначення кількості сегментів, які є даністю, недостатню для дослідження проблеми в аспекті зміни «якісного» стану системи, адже фактично обмежується констатацією і так очевидної неоднорідності.

² Наприклад, у сфері розвитку та функціонування партійної системи тенденція до утворення «етнічних партій» [10], а сприйняття виборів не як боротьби політичних програм, а способу підтвердження лояльності «своїй» групі шляхом просування її представників до органів влади – «етнічне голосування» [11].

«багатоскладового/плюрального суспільства», і хоча воно позбавлене вад імпліцитної та некоректної асоціації з «політичним плюралізмом», та з вищенаведених міркувань цільового застосування також є неприйнятним через надмірне узагальнення різнорідних за своїми наслідками з точки зору загроз цілісності держави явищ. Визначення фрагментації суспільства виключно у примордіальному аспекті було б безпідставним звуженням концепту Пауелла.

«Відкидання» застосування дефініції «фрагментоване суспільство» у нашому дослідженні джерела сецесійних загроз, згенерованих неоднорідним соціумом, зумовлюється також і наявністю іншого значення цього терміна, який активно використовується для характеристики «співвідношення сил» між партіями – «фрагментація партійних систем» [14]. Зрозуміло, що вказані явища не позбавлені певного взаємозв'язку феноменом створення «етнічних партій», однак через те, що це є лише одним із можливих причин/форм фрагментації партіями, бажано використовувати більш точний і однозначно зрозумілий у термін.

Узагальнюючи наведений огляд, можна дійти висновку, що відносно небезпечним для цілісності держави лініям суспільного розмежування за примордіальними ознаками переважно та виправдано застосовується термін «розділене суспільство». Хоча усталеність асоціативного зв'язку аскриптивних розмежувань саме з концептом «розділу», на наш погляд, набуває статусу очевидно прийнятного, суперечки довкола семантичного наповнення кваліфікуючих ознак цієї стадії вимагають подальшого дослідження.

Ідеться про обов'язковість чи факультативність конфліктного складника, що актуалізує для цілей цього дослідження дискурс у межах одного з напрямів розвитку теорії Ліпсета-Роккана – з'ясування та визначення самих термінів «розкол» / «розмежування» / «поділ», зокрема щодо їх тотожності або співвідношення. Щодо цього також не зайвим буде звернути увагу на проблему перекладу оригінального авторського англомовного терміна «cleavage», який лексично ближче до україно- та російськомовного еквіваленту «розмежування», тоді як «розкол» коректніше співвідноситься з англійським «split».

Так само, як і згадувані вище Е. Нордлінгер, Я. Лустик та Х. Лернер, такі послідовники концепції соціальних розмежувань, як О. Кнутсен та Е. Скарбоу у своїх характеристиках досліджуваного феномена вказують на «структурну укоріненість конфлікту», а А. Рьоммеле наголошує на «довготерміновості структурних конфліктів». Водночас Я.-Є. Лайн та С. Ерссон указують на потенційність, але необов'язковість конфлікту [1, с. 36]. Наразі вітчизняна вчена Ю. Сокирка взагалі наголошує на неприйнятності застосування терміна суспільний «розкол», замість «поділ/розмежування» саме на негативність контексту [15, с. 21].

Спробуємо розв'язати питання атрибутивності конфлікту як належної характеристики розглядуваного феномена за допомогою побудови схеми процесу. Так, завдана стадіальна спрямованість вектора руху, кінцевим «пунктом призначення» якого є стан «розпаду», актуалізує питання про пункт відправлення та об'єкт руху, ототожнення яких і породжує згадувану проблематику з'ясування обов'язковості конфліктного складника. Видається нібито очевидним, що під час мисленого руху у зворотному напрямі від розпаду суспільства/політії початкова стадія цілісності має характеризуватися в термінах «гомогенність» та «монолітність» як маргінальна опозиція до хаосу розпаду системи. Якщо «розпад» із позиції холізму має негативну конотацію, то така суперконсолідованість до стану монолітного утворення логічно претендуватиме на роль мети державо/націєбудування. Так, об'єктом руху (в тому чи іншому напрямку) в цій схемі є суспільство, зовнішнім оформленням якого виступає політія.

На наш погляд, адекватний опис такої «коливальної» конструкції має бути дещо іншим та узгоджуватися з математичними (точніше, геометричними) аксіомами. Так, якщо представити всі минулі та прийдешні колективні форми співіснування людей як луч, звернутий у Майбутнє від Початку часів (для прихильників модернового погляду на хронологію та прогрес), або як коло (для тих, хто поділяє традиціоналістський підхід до Часу), то інтервал між двома точками – «монолітність» та розпад – визначатиме межі існування суспільства у формі сучасної політії. Як відомо з математики, кінцеві точки інтервалу, на відміну від відрізка, не належать до відповідного проміжку, що в нашому випадку щодо цілісного суспільства є цілком зрозумілим щодо стадії розпаду – тут цілісності **єже** не має (але є суспільство або суспільства). На мислено збудованій початковій стадії «гомогенного моноліту» є цілісність, але **це** немає сучасного суспільства-політії, стосовно якого було б релевантною категорія цілісності, адже, слідуючи Аристотелю [16, 1261 a], суспільство завжди передбачає множини. Наразі штучне (зокрема шляхом застосування державного примусу) забезпечення монолітності через уніфікацію за певним стандартом є тяжінням до тоталітарності, несумісним з аксіологічними засадами сучасного суспільства.

Виходячи з наведеного, видається, що суспільство в сучасній державі, (як гетерогенна система у історичному проміжку між маргінальними інтервальними точками дополітичного/додержавного стану квазімонолітності (групову диференціацію за віком, статтю та виконуваними функціями оминути неможливо) та розпаду) може характеризуватися якісно як більш близьке до однієї з таких точок

та віддалене від іншої. На нашу думку, такі якісні стани відповідають лише двом стадіям, які для різних суспільствах можуть знаходитися на різних «відстанях» від «початку/кінця» інтервалу (залежно від «гнучкості/ступеню свободи» розглядуваної конкретної системи). Імовірно виділення більшої кількості стадій можливе лише за кількісними характеристиками.

Візуалізація нашого підходу може буде досягнута шляхом уявлення маятника настінного годинника, рух якого відбувається в межах передбачених системою (дозволених) відхилень, невихід за які дозволяє належно виконувати функцію відліку часу (існувати і розвиватися суспільству та державі). У наведеній аналогії інтервальні/маргінальні точки (досучасна політія та її розпад відповідно) перебуватимуть поза межами таких дозволених відхилень, адже не забезпечують належного функціонування цілісного механізму, тоді як зона між одним екстремумом руху маятника і серединою дуги/нижньою точкою відповідатиме одній із двох виокремлюваних нами стадій, а зона від такої нижньої точки до іншого екстремуму руху – іншій стадії.

«Відмова» у наданні статусу окремої стадії такій нижній точці руху маятника зумовлена неможливістю «фіксації» без втрати працездатності механізму «годинника» – суспільства. Дійсно, така «фіксація» передбачає зупинку, втрату динаміки, що є несумісним із хронологічними засадами (постійна змінюваність із плином часу) існування сучасного суспільства. Крім того, грецьке за походженням слово «стадія» (як одиниця довжини) передбачає певну протяжність, чого позбавлена нижня точка дуги, сутність якої радше кореспондується з терміном «біфуркація». Отже, ця точка, де на мить урівноважуються протилежні вектори і тенденції, є межею між стадіями, що не може мати особистої кількісної характеристики, так само, як і математичний нуль, який відокремлює множину від'ємних чисел від множини додатних.

У представленій схемі різниця у якісному стані однієї половини дуги ходу маятника від іншої полягатиме саме у відсутності/наявності конфліктного складника, що в «правому екстремумі» максималізується до межі, перетинання якої несумісне з цілісністю системи та має наслідком її розпад. Ця «дорозпадна» стадія досить влучно характеризується у світлі шміттівського концепту «Das Politische». Як писав цей відомий політолог і правник, що «будь-яка протилежність – релігійна, моральна, економічна або етнічна – перетворюється на протипагу політичній, якщо вона досить сильна для того, щоб ефективно розділяти людей на групи друзів і ворогів. Політичне є не в самій боротьбі, яка знову-таки має свої власні технічні, психологічні і військові закони, а в зумовленій цій реальній можливості поведінці ...» [17, с. 45].

У «лівому екстремумі» дуги маятника суспільство своєю консалідованістю ризикує втратити глибину багатомірності і різноманітності, що метафорично співвідноситься з інволюцією багатоклітинного організму до одноклітинного, наочним прикладом чого (з певними застереженнями) може бути концепція/спроба утворити штучну радянську політичну націю за рахунок ресурсів усіх без винятку³ історичних етносів СРСР. Характер відносин між сегментами, виділеними за примордіальними ознаками, на цій стадії в її медіанному стані можна охарактеризувати палітрою категорій «нейтральність», «кооперація», «конкуренція», тобто визнана «суб'єктність» сегментів без ворожості один до одного. Щодо взаємного визнання сегментів варто навести приклад спостереження і міркування Шанталь Муфф: «Будь-яка ідентичність може набути значення або конкретизації тільки через свої виняткові зв'язки з іншими: одне слово, створення ідентичності «ми» завжди вимагає конструювання ідентичності «вони», що є відмінною від «ми»... Відмінності, розрізнення між ідентичностями за таких умов повинні опиратись на певну міру еквівалентності – без останньої та чи інша ідентичність була б байдужою до прояву інших варіацій можливого смислу, була б завершеною у логіці свого існування» [18, с. 277].

Локалізувавши в запропонованій схемі атрибутивність конфлікту в правій «напівдузі» під час збереження актуальності для всього розглядуваного інтервалу примордіальних ознак розмежування сегментів соціуму, на наш погляд, можна узгодити сумісне вживання дефініції «суспільний розділ/поділ» і «суспільний розкол» для відповідного найменування двох описаних стадій гетерогенного суспільства. Ураховуючи існуючий історичний контекст вживання концепту «розкол» стосовно соціальних систем за аскриптивними лініями та конфліктною наповненістю (наприклад, ніконівський церковний Розкол у Росії, розкол в ісламського світу на шиїтів і сунітів тощо), вважаємо цілком логічним найменування «соціальним розколом» стадії саме з конфліктністю сегментів, тоді як інша, безконфліктна стадія існування неоднорідного суспільства визначатиметься «суспільним розділом» або «поділом».

Висновки. Викладене дозволяє, на наш погляд, сформулювати такі тези як висновки:

1) сучасне неоднорідне суспільство – «тіло» політії – існує як функціонуюча цілісність на інтервальному проміжку між «квазімонолітністю» та розпадом;

³ Автор має на увазі економічну надексплуатацію адміністративної території проживання найчисельнішого етносу держави (РСФСР) з метою розвитку і підвищення норми споживання «національних окраїн», так і культурну асиміляцію інших етносів поширенням у якості нової універсали позбавленим традиційною вкоріненістю радянського інтернаціоналізму.

2) внутрішньою віссю симетрії цього інтервального проміжку (якщо представити його дугою ходу маятника) є точка біфуркації, що відмежує одну від одної дві стадії функціонування суспільства – розділ (поділ) та розкол;

3) спільним для цих двох стадій є наявність структурованих у певні більш-менш відокремлювані один від одного сегменти, члени яких упевнено себе ідентифікують саме з приналежністю до цього сегмента, виокремленого за примордіальними ознаками колективної ідентичності;

4) у точці біфуркації відбувається агрегування цими сегментами несумісних до одночасного задоволення з інтересами інших сегментів сукупних інтересів учасників; під час руху маятника у зворотному «консолідаціонному» напрямку (в точки біфуркації) забезпечується консенсус/узгодження агрегованих інтересів сегментів;

5) суспільство перетинає точку біфуркації та входить у стадію розколу тоді, коли артикуляція інтересів відбувається у конфліктних формах, а повне чи часткове задоволення інтересів одного сегмента за рахунок ігнорування інтересів іншого знецінює для останнього переваги цілісного соціального буття без втрати/деградації своєї колективної примордіальної ідентичності, «рятівною» альтернативною чого розглядається сецесійний сценарій;

Зважаючи на окреслені тези, особливу актуальність подальшого дослідження має проблематика точки біфуркації/рівноваги, зокрема з'ясування причини/чинників розколу, здатності своєчасної зміни вектора руху та можливості запровадження механізмів контролю за рівнем відхилення «ходу маятника» від точки рівноваги.

Література:

1. Попков Д.О. Актуалізація концепції соціальних розмежувань Ст. Роккана та С. Ліпсета в контексті сецесійних загроз. Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Політологія. Соціологія. Право: зб. наук. праць. Київ. 2018. № 2 (38). С. 34–39.
2. Попков Д.О. Від суспільного розколу до загроз цілісності держави. Актуальные научные исследования в современном мире: материалы XXXIV междунар. науч. конф. (г. Переяслав-Хмельницький, 27.02.2018 г.). Переяслав-Хмельницький, 2018, С. 108–117.
3. Guelke A. Politics in deeply divided societies. Cambridge, Maiden: Polity press, 2012. 184 p.
4. Lustick I. Stability in deeply divided societies: Consociationalism versus control. World politics. Baltimore. MD. 1979. Vol. 31. Iss. 03. P. 325–344.
5. Кудряшова И.В. Как обустроить разделенные общества. Политическая наука. 2016. № 1. С. 15–33.
6. Лейпхарт А. Демократия в многосоставных обществах: Сравнительное исследование. Москва: Аспект Пресс, 1997. 287 с.
7. Попков Д.О. Неоднорідність як атрибут сучасного суспільства. Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна, серія «Питання політології». 2017. Вип. 32. С. 27–34.
8. Redhead M. Making the past useful for a pluralistic present: Taylor, Arendt, and a problem for historical reasoning. American journal of political science. Hoboken, NJ, 2002. Vol. 46, N 4. P. 803–818.
9. Lerner H. Making constitutions in deeply divided society. N.Y.: Cambridge univ. press. 2011. 272 p.
10. Chandra K. Why ethnic parties succeed: Patronage and ethnic headcounts in India. Cambridge: Cambridge univ. press. 2004. 368 p.
11. Birnir J. Ethnicity and electoral politics. Cambridge: Cambridge univ. press. 2007. 279 p.
12. Панов П.В. Институциональная устойчивость фрагментированных политий. Политическая наука / РАН. ИНИОН. М. 2012. № 3.
13. Powell G. Social fragmentation and political hostility: An Austrian case study. Stanford, CA: Stanford univ. press. 1970. 207 p.
14. Sartori G. Parties and party systems: A framework for analysis. Colchester: ECPR Press. 2005. 342 p.
15. Сокирка Ю. Теоретико-методологічні основи аналізу соціополітичного поділу: поняття і види. Освіта регіону. 2009. № 3. С. 20–24.
16. Аристотель. Політика / Пер. з давньогр. та передм. О. Кислюка. Київ: Основи, 2000. 239 с.
17. Шмитт К. Понятие политического. Вопросы социологии. 1992. No 1. С. 37–67.
18. Енциклопедія постмодернізму / [наук. ред. О. Шевченко]. Київ: Основи, 2003. 503 с.